

אלה תולדות בית שנהר (פרקי זכרונות)

רבקה רוכל-שנברג

משפחת מורדכינוב

מבין בעלי-האחוזות הרבים שביקרו אצל סבא נחרתו בזכרוני בעיקר שלושה: קיקינגר – רווק עליו בא בימים ממוצא גרמני, בעל אופי נוח, שהראה לנו יחס מיוחד והיה חביב במיוחד כלפי ילדים. כעבור שנים, בהיות כולנו פליטים בפרוסקורוב, מצא אצלנו קיקינגר מקלט בזמן הסובייטים, עד שמצא הזדמנות לעבור את הגבול לעולם החפשי. הוא נתן לאבא במתנה שעון-כיס שקיבל בירושה, ואשר שמור עמי עד היום.

פאני דוברובה ממוצא פולני-קתולי. היתה טיפוס יוצא-דופן – נהגת בעצמה ב„קריצ'קה“ רתומה ל-2 סוסים. אנו נהגנו להחביא את השוט שלה או את כוכעה הגדול המקושט בפרחים מלאכותיים. גם הדידות שלה עם סבא מצאה המשך בזמן מאוחר יותר. ופולקובניק רוסי – מורדכינוב.

פולקובניק מורדכינוב היה דמות סגונית, גבר גבה-קומה, נמרץ, לבוש מדים. התפעלנו מה„אפולטים“ שלו כשבא בכרכרה רתומה ל-4 סוסים בלווית רכב החגור חגורה עבה. האחוה, שהיתה למעשה שייכת לאשתו, רחבת-ידיים במיוחד. הארמון הלבן הבהיק בין עצי-השדרה שהובילו אליו, ולשמך רצנו לפעמים מביתו של ד"ר לוקישקין לפנות ערב עם השמע צלילי-מוסיקה. השער היה נעול דרך-קבע.

מורדכינוב הגיע אלינו תמיד ללא הודעה מוקדמת. קפץ מהכרכרה ונכנס ישר לחדרו של סבא מבלי להתעכב. סבא קבלו כמות שהוא, לבוש בחלוקו. בהופיע מורדכינוב הוגש מיד תה חם עם ריבת-דובדבנים. הוא וסבא ישבו ושוחחו ביניהם ברוסית. גם לנו היה „תפקיד“: להפגין את ידיעותינו בקריאה. הייתי מצביעה בידי על הביעה בידי על השורות שקראתי מתוך „סבא אליעזר“. סיימתי את קריאה ויצאתי מהחדר. אמא ואבא לא נכנסו אף פעם לישיבות הללו. לזוג מורדכינוב היתה בת אחת, ילדה כבת 10 באותו זמן.

באחת הפעמים שסבא ביקר בארמון, צינייה ואני הצטרפנו אליו. בהגיענו, ניתנה לנו הרשות לעבור ולסייר בקומה התחתונה בלבד. שם אפף אותנו עולם-אגדה קסום: אולמות רחבי-ידיים, ספרייה גדולת-ממדים עם מדפים לכל גובה הקירות; נברשות-בדולח משתלשלות מן התקרה ופורטרטים בגדול טבעי של אבות המשפחה; שטיחים מרהיבים שלא הורגלנו לשכמותם. מעבר לחלונות ניגלה לעינינו שלל-צבעים כערוגות-פרחים גדולות המסודרות בעיצוב גיאומטרי מגוון. סירנו בדומיה, לוטשים עיניים וסופגים לתוכנו את כל המראות.

יום אחד הגיע הרכב בכרכרה המפוארת בשליחות הגב' מורדכינוב, ובפיו בקשה ממנה לאדון שנברג, שיבוא לארמון לשיחה. סבא עשה זאת באי-רצון אבל לגבירה אין מסרבים. פשט את חלוקו, לבש את הקפוטה הארוכה עם האבנט, חבש את הקסקט ממשי שחור ונעליים מכריקות. לפתע הודעתי כי ברצוני להתלוות אליו. הוא הסכים בלי התלהבות יתרה.

התיישבנו בכרכרה וההרנו במהירות מסחררת דרך כל העיירה. נשימתי ממש נעצרה מרוב התרגשות לדהירה זו וכמר-כן ידעתי כי כל אנשי-העיירה מביטים בנו בסקרנות. הגענו לארמון. היה זה ארמון לבן בן 2 קומות עם גג שטוח וסביבו מעקה עשוי תחרה מברזל שחור (dentelle d'en fer). הגג השטוח לכד את תשומת-לבי בהיותו שונה מהגגות המשופעים מכוסי-הרעפים בעיירה ומגגות-הקש של הכפר. היו בו חלונות גבוהים עם וילונות. על הגזוזטרה ישבה אשה בלבן כעלת-שיער שחור. לידה עמדה ילדה כבת 10 והפולקובניק במדיו. בראותם את הכרכרה מתקרבת נכנסו פנימה. המשרת ירד מן המדרגות להקביל את פני-סבא. סבי אמר

לו משהו, וזה לקח את ידי והובילני לביתו של שְׁמִיט, מנהל האחווה הגרמני. הוא השאירני שם והלך לדרוכו. נכנסתי לחדר. ישב שם אדם גדל-מידות וסמוק-לחיים וכן 2 עלמות בריאות-בשר לבושות יפה. רצפת-העץ הבהיקה משעווה. הרהיטים — אלגנטיים. נקיץ מיוחד שרר שם. בחדר עמד ריח של פרחים מיובשים. עמדתי לפניהם, לבושה בתלבושת אוקראינית טיפוסית, ולא זזתי ממקומי. הבהורות סקרו אותי מכל הצדדים. הרגשתי בודדה ומעיץ תחושת-מועקה. כך עמדנו זה מול זה, 2 עולמות, נכדתו של מלווה בריבית בעיירה ובנות החיות בקרב בעלי-האחוות. לפתע שאלה הבת הגדולה: „איך קוראים לך?” ואני שומעת את עצמי אומרת: „אצל ד”ר לוקישקין קוראים לי רִיבְצֶ’קָה.” כנראה, באופן אינסטינקטיבי, חיפשתי את כרטיס-הכניסה לעולם זה הזר לי לחלוטין, ומצאתי אותו בד”ר לוקישקין, שהיה בידידות עם משפחת הפולקובניק. הבנות צחקו בטוב-לב והציעו לראות את הבוסתן. יצאנו והלכנו כברת-דרך עד שהגענו ל„שאלאש” (מין אהל המכוסה בקש). בתוך ה„שאלאש” שררה אלולית. על הריצפה היו פרושות יריעות-שקים ועליהן מונח פרי שנשר מן העצים טרם זמנו. הבחנתי בגוי קשיש, שהוצנתי מיד לפניו. הוא חייך ונתן לי אגס. נרגעתי. הלה הירשה לי לצאת ולטייל בבוסתן. לפני נתגלה שטח עצום של עצי-פרי עמוסים תפוחים ואגסים בגודל שלא ראיתי דוגמתם לא קודם לכן ולא אחר-כך. אמא אמרה לי, שתפוחים אלה מיועדים לתעשיית-ייץ בשם „פּוֹמְנֶ’אָק”. האגסים מסוג — „דִּיֶּשֶׁז” — עמדתי נפעמת. תמיד נמשכתי לטבע ולירק והנה גן מטופח שזוה — מראה בלתי נשכח. הסתובבתי לי בין שורות העצים עד שהתיישבתי ליד אחד הגזעים ולעסתי מן האגס.

בשעת בין-ערביים קראו לי לחזור. הבחנתי בסבא היורד במדריגות בעורת מוֹרְדְבִינוּב. הוא עזר לסבא לעלות לכרכרה. ואני, מבלי לומר אפילו שלום, עליתי והתיישבתי לידו. הסוסים פתחו בדהרה. סבא נראה עייף במיוחד, מפוזר ומהורהר, ונדמה שלא השגיח בי כלל. הגענו הביתה. צינייה קפץ בקינאה ושאל: „נזו?” עניתי: „כלום, אכלתי אגס.” בזמן שסבא פשט את מעילו רמו, לראשונה, לאנשי-הבית על תוכן השיחה שהתקיימה בארמון והפטיר: „זי שפילט מיט פִּיעֶר” (היא משחקת באש).

ואכן, כעבור שבועיים הודעוה העיירה, והעתונות היתה מלאה מן הידיעה המרעישיה: הפולקובניק מורדבינוב רצח את אשתו ביריית-אקדח על רקע רומנטי. המבוגרים דשו בנושא ימים רבים. הארמון נסגר. הקצין הסגיר עצמו לשלטונות ואת היתומה לקחה לטיפול לנה, בת הכומר. על צינייה השאיר המאורע רושם כביר. כל יום דימיין וסיפר נוסח אחר של המקרה. באחד הימים אמר לי צינייה: „בואי נביט על היתומה”. אמרתי: „טוב.” עלינו לגבעה והתקרבו לביתו של הכומר, שהיה צמוד לכנסייה. נדבקנו ממש לגדר והצצנו בין החרכים: ראיתי ילדה מסתובבת בין הערוגות. התאכזבתי מהר. שערה היה, משום-מה, גזוז כמו קיפוד, לבושה במעיל קייצי, גרביים ארוכות, הפנתה כל הזמן את ראשה לעבר הדלת הרחבה היוצאת מן הבית. מרָאָה הזכיר לי את הצפור בכלוב שהביא שבתאי לצינייה.

פתאום הבחינה בנו. נעמדה לרגע ואחר החלה מתקרבת לגדר. היתה ילדה לא יפה בעלת-סבר מרושע כלשהו. הרגשתי לא בנות. מה היה במבטה? קנאה לאח ואחות חפשיים, או מה? משכתי בשרולו של צינייה והפצרתי בו לחזור הביתה. תוך כדי הליכה הפניתי ראשי וראיתייה עומדת עדיין על-יד הגדר ומסתכלת בנו. התחלנו לרוץ.

בערב, סביב השולחן והסאמובר, הרהרתי כל הזמן ביתומה והפטרתי בלי כל קשר לנאמר סביב: „ואני אף פעם לא אלך עוד להביט על יתומה.” המקרה לא נתן לצינייה מנוח זמן רב. הוא שב למקום באחד הימים וחיכה שעה ארוכה ליד הגדר. היתומה הופיעה ושניהם ניהלו שיחה

חפשיית משני עברי הגדר. אחרי שחזר קרא לי מיד לעליית-הגג ושם סיפר לי בהתרגשות ועיניים נוצצות על פגישתו עם היתומה.

ברודי

אחיה הצעיר של אמא, הדוד מוֹיִנָּה קֶנֶר, עבר לאוסטריה ולמד שם ארכיטקטורה וקבלנות-בנין. הוא השתמט מגיוס לצבא הרוסי, ועם גמר לימודיו הסתדר בעיר ברודי בגליציה, שם נשא לאשה את שוֹרְצָה מֶשֶׁר — אישה יפה, אלגנטית, מומחית למלאכת-יד. לאחר הולדת הבן כתב לאמא והפציר בה מאד לבוא לביקור. הוא עצמו לא יכול היה לבקרנו עקב עריקתו מהצבא. החלו בהכנות לנסיעה. היה צורך לסדר „פאסירשאיין“ (תעודת-מעבר). גם אני הייתי אמורה לנסוע. בשמוע סבא שיתכן ואמא חיסע גם ללבוב הציע לה סכום נכבד על-מנת שתקנה לעצמה „טואלֶט“ יפה, וביקש שתבקר אצל בן-דוד, שהיה עשיר מאד.

עברנו את הגבול בפודולוצ'יסק ומשם — ברכבת לברודי. הגענו בערב. בתחנה חיכה לנו כבר מוֹיִנָּה — יפה-תואר, גבוה, עיניים בוערות, לבוש אירופאית באלגנטיות רבה. חיכה לנו עם כרכרה. דירתו בת שני החדרים וחצי — היתה במרכז העיר. דרך מטבח גדול נכנסו לחדר-אוכל שם עמדה ספה, שולחן-אוכל וכסאות ומיטת-תינוק יפה. הכל חדש. עיני קלטתה פרגוד מתקפל עם מסגרת-עץ עשוי קטיפה שחורה, ועליה רקומות שושנים אדומות, מעשה-ידיה של דודתי. החדר השני היה חדר-שינה, שם גם עמד שולחן העבודה של דודי, ועליו פִּמּוֹת עצומה של עפרונות, עטים וניירות. דודתי ניסתה לתהות על קנקנה של אמא מאחר והגיסות נפגשו זו הפעם הראשונה. בבית התסובבה גם אחותה של דודתי, סוֹסִיָּה, שהיתה רווקה ועזרה לשוֹרְצָה במשק-הבית ובטיפול בתינוק. הדוד והדודה דיברו ביניהם גרמנית.

למחרת בבוקר התעוררתי, קמתי וניגשתי לתינוק. הוא בכה ללא הרף. הדודה לא הסבירה פנים במיוחד לאורחיה בזמן הראשון. לי לא היה עם מי לשחק והתחלתי להשתעמם. הדוד סיפק לנו בילויים שלא התאימו לי: תיאטרון באידיש, קירקס ועוד. הביא גבינות שווייצריות משובחות, שוקולד מובחר אבל אני רציתי לחזור הביתה.

בדירה סמוכה גר קצין אוסטרי ולו ילד בן שנתיים. הייתי סוחבת אותו על הגב בתור משחק וצועקת: „ליודי, ליודי!“ * הפלתי אותו, כמובן, וה„פראו“ לא נתנה לי יותר להיכנס לבית. כעבור כמה ימים נסעו דוֹדִי, דודתי ואמי ללבוב לחפש מינקת לתינוק. אותי השאירו עם סוסייה. השתעממתי ללא קץ. בתור עיסוק ביקשתי ממנה לנגב כלים ושברתי איזה כלי יקר. קיבלתי מְנָה. יצאתי לחדר-השינה ולקחתי משולחן-דודי עטים וטוש והתחלתי לכסות את מיטת-התינוק בציורי. הטוש חדר היטב לתוך הפוליטורה. לא הסתפקתי בזאת אלא לקחתי זוג מספרים, ניגשתי בשקט לפרגוד המפואר וגזרתי בשיטתיות את כל השושנים האדומות הרקומות ולא נחתי עד שפרמתי את החוט האחרון. סוסייה נכנסה וראתה את שעוללתי ונתקפה ממש בעוית.

בערב חזרו כולם וסוסייה הכריזה מיד: „או היא או אני.“ דודתי, בראותה את תעלולי, התאדמה ורתחה מכעס. אמא היתה כפלצות. אבל דודי — פרץ בצחוק עליו, לקח אותי על הידיים וסיפר לכולם כיצד שורצתה רקמה את הפרגוד לחברתה כמתנת-נישואין, וקיוותה שבכוא היום תקבל היא מתנה דומה. אך לא כך היה, החברה לא נתנה לה שום מתנה ושורצתה, פשוט הלכה אליה ולקחה עמה את הפרגוד.

* גלידה בפולנית

למחרת קיבלתי פרס מדודי: הוא כנראה התלהב מאד מְיומתי ולקח אותי לחנות בגדים וקנה לי ז'קט כחול עם כפתורי־זהב וצווארון־מלחים, קנה לי נעליים חומות. אחר־כך נכנסנו לחנות תכשיטים ואמר: „בחרי לך טבעת זהב לפי טעמך“. בחרתי טבעת עשויה מקלעת־זהב עם שרשרת משתלשלת ממנה. ואז שכרנו כרכרה ודודי הראה לי את העיר. בקיצור, הוא פינק אותי כפי שלא הייתי רגילה. הדודה רטנה כל הזמן עד כמה איני מחוננת. אמא קיצרה בגללי שהייתנו בברודי וחזרנו הביתה לפני הזמן המתוכנן.

איבונִיץ

בהיותי בת 7 בערך התהווה „קרפונקל“ על גבי. פאניקה גדולה אחזה במבוגרים. לאחר דיון הוחלט להזמין את ד"ר ימפולסקי, שיפתח את המורסה. הוא הגיע לפנות ערב, פתח את שמלתי והפטיר: „אוהו!“ מיד פקד להביא קערה, העמידני עם גבי כלפיה וסידר את מכשיריו על השולחן. הסתכלתי סביב וראיתי פתאום את פניהם המבוהלות של הורי ונתקפתי אימה. בכיתי בקול־קולות ללא הפסק. ד"ר ימפולסקי חתך את המקום, המוגלה החלה לזרום החוצה עד שפסקה. הרופא חבש את המקום והתלבשתי. מרוב בכי נתקפתי בשיהוק חזק וכל פעם הודעו גופי וגרם לי לכאבים. ד"ר ימפולסקי הורה להוציא מן החדר כל חפץ העשוי להזכיר את ה„ניתוח“ וכן יעץ להורי לצאת אף הם. הוא הירשה רק לסבא להשאיר. הוא קרא: „הֶרְבֵּטְהוּ!“ (תה) והביאו תה. סבא הוציא את בקבוק־הרום לכבוד המאורע. הרופא לקח אותי על ברכיו והשקני תה: פִּפִּית אחת לו וכפִּית אחת לי. לאט לאט נרגעתי. הושפעתי מן הקֶּחָחון שנבע ממנו, מהשקט בו שוחח עם סבא עד שנרדמתי על חזהו. כשהתעוררתי במיטתי הרופא כבר לא היה.

למחרת סיפרה לי אמא שד"ר ימפולסקי דרש בכל תוקף שיסעו אתי לאִיבונִיץ, למעיינות מרפא, למקום מיוחד לילדים. הייתי ילדה סְקֶרֶזֶפּוּלוֹזִית: סבלתי מדלקות לעתים קרובות. ושוב החלו בהכנות לנסיעה, פאסירשאיין וכל היתר. לקחנו 2 מוזודות ונסענו — ציניה, אמא ואני. אמא לבשה לדרך מעיל לבן מְפֶשֶׁטָן, מכופתר עד לסנטר עם שרוולים ארוכים, כובע־קש ועליו צעיף. עברנו את הגבול והגענו ללבוב. הקהל היה רב מאד. בתחנת־הרכבת היתה כיפת־גג עשויה מזכוכית שהקסימה אותי מאד. התבוננתי בה זמן־מה ואמא לא הרגישה כי נעצרתי והתקדמה עם ציניה והמוזודות. לאחר שהורדתי עיני מהתקרה ראיתי שאני עומדת לבדי והתחלתי לבכות. ניגשה אלי אישה לבושה שחורים ואמרה לי: „בואי.“ הלכתי עמה. בינתיים הרגישה אמא שאינני הולכת לצידה, עצרה והתבוננה סביבה. בתוך כל הקהל הרב שורם בתחנה הבחנתי לפתע בכתם לבן. הוצאתי ידי מיד האישה ורצתי לעבר הכתם — היה זה המעיל הלבן של אמא. עד היום זוכרת אני את הבעת־פניה: עיניה קרועות לרווחה, פניה אדומות ומתוכן נשקף פחד רב. היא רק היתה מסוגלת ללחוש לי: „תחזיקי חזק במעיל שלי“ ויותר לא יכלה לדבר. התקדמנו לעבר הקרון שלנו.

הגענו לאיבונִיץ לקראת צהריים. זוהי עיירה אוסטרית ציורית בהרים הֶקְרֶפְטֵיִים. אמא שכרה חדר אצל יהודי גבוה, רוה בעל ארשת־פנים חמורה. היו בחדר 3 מיטות, 3 כסאות, שולחן ופינת־בישול. ליד החדר היה מְשֶׁטָח גדול של דשא ועצים. ביום הראשון הסתדרנו, פרקנו מוזודות והתאקלמנו במקום. לפנות־ערב הלכנו לגן ציבורי בו ניגנה תזמורת. היו שם המוני ילדים. עשינו סיור בעיירה וחלפנו על פני חלונות־ראווה רבים, שהציגו מוצרים רק לילדים. למחרת הלכנו ל„ברנו“ (מעין) שהיה מגודר בחצי מעגל. בצד — 3-4 ברזים ועלי־יד כל ברז עמדה נערה יפה בתלבושת מקומית. קנינו כוסות עם שופרות, הושטנו לנערה וזו מילאה הכוס מים. היה לנו קשה להתרגל למים, היה בהם טעם משונה של ברזל. לימים, היינו רצים בבקרים,

מתיישבים על הספסל, שוחים לאט כוס מים, ממלאים בקבוק עבור אמא ומביאים לה. חזרנו ואכלנו ארוחת-בוקר, כשבדרך קנינו „זמאלאך“ (לחמניות טריות). בשר לא אכלנו אלא הרבה מאד גרגרים, פטריות, תפוחי-אדמה, חלב, שמנת ועוד.

כעבור יומיים-שלושה הבחינה אמא שאיננו לבושים לפי טעם המקום. נכנסנו לחנות ואמא בחרה עבורי שמלת-מלמלה לבנה עם שרוולים נפוחים, חגורה נרודה רחבה שנקשרה לסרט גדול מאחור, סנדלים חומים וגרביים לבנות. לזה — כובע-קש לבן, 2 שושנים בצדדים וסרטים כחולים לקשירה. לצינייה בחרה חליפה אפורה בהירה, מכנסיים עם „קנז'טים“ ירוקים בגובה הברכיים שנרכסו בצדדים, מעיל קצר, גם כן עם „מנוז'טים“ ירוקים. לזה — כותונת לבנה עם שרוולים נפוחים, כובע קש עם נוצה ירוקה — הכל נוסח טירול. וכך, לבושים בבגדינו החדשים, יצאנו גאים מן החנות. משם נכנסנו לחנות צעצועים וקנינו לצינייה חישוק-עץ אדום עם מקל ולי — כדור גדול בתוך רשת אדומה.

באנו מאושרים לגן הציבורי והרגשנו שאנו כמו כולם. שיחקנו כל היום בחוץ, רצנו, קפצנו, אני עם הכדור וצינייה אחרי החישוק. אמא נהגה לקרוא לפנינו בצהריים על הדשא. לחדר נכנסנו, למעשה, רק לישון. אמא ציינה, שלאחר שבוע ימים חל בנו שינוי כזה עד שקשה היה להכיר בנו את אחס ילדים.

יום אחד, מסיבה לא ידועה לי, פרץ וויכוח בין אמא לבין בעלה-בית. שמעתי אותו אומר: „*alle russische juden sind schweine.“ אמא לא נשארה חייבת וענתה: „כל יהודי קיר“** הם צבועים, חנפנים, שקרנים וגנבים.“ הוא יצא את החדר ומאז לא ראינוהו שוב. ביום האחרון לחופש היה מנהג, שכל קייטן מקבל בוונבויירה. גם אנו קיבלנו אחת, אך כשפתחנו אותה מצאנו סוכריות דביקות ולא טעימות. השארנו זאת בחדר לו למוכרת ונסענו. באי-רצון נפרדנו מן המקום. היה זה קיץ בלתי-נשכח. גם ציינה וגם אני זכרנו אותו כל הימים. בדרךנו חזרה ברכבת התעקשנו ללבוש את בגדינו החדשים והכובעים. כשהרכבת זוה ממקומה השתלט על ציינה יצר-הסקרנות הטבוע בו, והוא הסביר לאמא כי הוא מוכרח לראות כיצד הקרון מתגלגל על הפסים. אמא פתחה את החלון, ציינה שירבב ראשו החוצה והרוח העיפה את הכובע, שעליו גאוותו, הרחק הרחק.

ברגע הראשון לא תפס ציינה מה קרה לו והחזיק את ראשו ב-2 הידיים. רק כעבור דקות אחדות נוכח לדעת שהכובע איננו. ואז הרים קול צעקה, רקע ברגליו, בכה ודרש שיעצרו את הרכבת. אמא מנסה להסביר שהדבר בלתי-אפשרי. לפתע הוא מסתכל עלי, מתמלא קינאה ומפציר שאוריד את כובעי. אמא משכנעת אותי די מהר; אני מורידה את הכובע מראשי והוא מוצא דרכו לראשו של ציינה — כובע טיפוסי של ילדה, עם סרטים ממשי כחול. אמא קושרת את הסרטים מתחת לסנטרו ורק אז הוא יושב גוי ומרוצה עד הגיענו לגבול.

§15 הַרְקֶרוּטִים (מגוייסים)

בערבים היתה אמא קוראת מן העתון בקול רם. ערב אחד התכנסו סביב השולחן, בנוסף למשפחה, גם שולם שכנס, הילל, שומקה ועוד. היה זה בשבוע שנורתה היריה בסרטינו וגרמה לזעזוע כל-עולמי, ואשר הסעירה גם את ביצתנו טרן-נרודה. העתונות הרשמית היתה מלאה תעמולה פאן-סלאבית והדהדו באוויר ביטויים כגון: „האחים הסלביים שלנו בדרום... המדוכאים זה דורות... משוועים לעזרה... לא נישאר אדישים...“ וכך. לאחר פסקאות אחדות

* כל יהודי רוסיה הם חזירים

** קיסר ירום הודו

למעלה, מימין לשמאל: א. יצחק שנהר ואשתו אילזה בשנת 1945 בירושלים. ב. יצחק שנהר עם גדעון שוקן; למטה: ג. חיים שנברג ז"ל, אחי הסופר, אשתו נינה וכנם נחאי ז"ל, שנהרגו בהפצצה כרחוב בן-יהודה בירושלים, 1947.

הניחה אמא את העתון הצידה ואמרה בקול מהורהר: „מכינים את העם למלחמה.“ דאגה רבה נשקפה מפני כולם, והשתררה הרגשת-מועקה. אצל סבא במיוחד, שהיה כבר חולה-לב קשה, ניכרה דאגה עמוקה, משום שרוב כספו היה מושקע אצל בעלי-אחוזות, ומלחמה פירושה עבורו אבדן הרכוש.

ואז, כמו בכל שנה, הגיע תור גיוס הרקרוטים (טירונים). ההודעה היתה תקועה במסמרים על גזע-עץ לפני בנין-הרשות. הפעם היתה לה משמעות מיוחדת.

למחרת לקחה אחי השיקסה הקתולית, שעבדה בביתנו, לכפרה. ושם, בתוך ה„חאטה“* שלה, התאספו איכרות, כולן אנאלפאבתיים. הביאו לפני את הודעת-הגיוס שהיתה תלויה גם בכפרים, וביקשוני לקרוא בקול. עקבתי באצבע באיטיות ובהדגשה, בחברי אות לאות ומילה למילה. בחקותי את תנועתה של אמא, הזויתי הצידה את פיסת-הנייר, העטיתי על פני מעטה חשיכות וסמכות והודעתי: „מכינים את העם למלחמה.“ הן החלו להחליף מבטים ביניהן והאווירה היתה קודרת מאד. לאט לאט התחיל להחשיך וחזרנו הביתה.

בערבו של יום-הגיוס הורגשה תכונה בין היהודים: נמנעו מלצאת לרחוב עם חשיכה. נעלו את השערים והגיפו את הדלתות והחלונות. בדרך-כלל היה מקובל לתת חופשה ל„רקרוטים“ באותו לילה. בלילה מיוחד זה, הרשות סיפקה להם אפילו משקה והעלימה עין ממעשי-שובבות והתגרות שלהם, גם בעיירות וגם בכפרים.

עם לילה שמענו ממרחק שירה אוקראינית. היתה זו שירה נוגה בקולות גבריים מלווה בלילות של נשים, אמהות, אחיות וכלות. הם התקרבו למרכז העיירה. היהודים ישבו ערים בחשיכה בבתיהם. לפתע נשמע ההוד של פגיעת-אבן בשימשה. מישוה זרק אבן ופגע בחלון ביתו של אלי מהבדים בבית הסמוך לביתנו. הם עברו הלאה והתרחקו עד שיצאו את העיירה. לא היה בלבנו פחד מפני פרעות, אלא העדפנו שלא ל„היראות“ באותו זמן. כששמענו את השירה מתרחקת, העלינו אור והכל חזר לקדמותו.

„בית-החוזות“

הבית השני שהיתה לו השלכה עמוקה על התפתחותנו, ובמיוחד על עיצוב דמותו של אחי, היה ביתה של סבתא הינדה קנר, אם-אמא, בעיירה בילזורקה בפלך ווהלין. אמא קראה לבית זה „בית-המוזות“, ואכן היה כזה.

במשך כל שנות ילדותנו, עד מלחמת-העולם הראשונה, חילקנו את שהייתנו בין שן-קרנקה ובילזורקה. כאן צינייה אף שהה שנתיים ויותר למטרת-לימודים, (דמויות מן העיירה הוא מתאר ב„פרקי רומאן“).

סבתא הינדה היתה בחו של מרדכי כץ ואנו, ניניו, הכרנוהו בחייו. מוצאו בכפר, ואל בילזורקה הגיע משום שלא נמצא בכפרו בית-כנסת. כעבור שנים מעטות נשרף ביתו עד היסוד והוא בנה לעצמו בית-מידות בירכתי-העיירה. לבית בן שתי הקומות וחצי היה מצורף בית-כנסת פרטי וכן בנה לעצמו „מקווה“ מעבר לכביש. גם באר פרטית עם גגון חצב בחזית הבית; לדירתו היתה צמודה ארווה, שם עמדו הסוסים והכרכרה ומקום משכנו של וויגדור הרפב. בבית היה עוד מבנה עגול מוזר בצורת ציטדלה, שעד היום אינני יודעת מה היה שימשו. כעבור זמן שימש המבנה כחנות של סבתא.

ליציני-הדור אמרו על מרדכי כץ, שאפילו אינו יודע שעור עשרו מהו. הוא שלט ברכוש עצום בוהלין; יערות, אחוזות בחכירה, טחנות-קמח מחזיות בקרמניץ, בריכות-דגים, שדות-כבול

*ביקתה, באוקראינית

ומיסחר בתבואה — כל אלה רק חלק מרכושו. היה לו מעוף במסחר והרבה מזל, מה שלא היה לבניו. הוא היה מביא לילדיו חתנים וכלות מבתים המתייחסים לשושלות-צדיקים ומנהיגיה הרוחניים של היהדות החרדית. אחד החתנים הללו היה הדוד בְּרָלָה, נכדו של הרון/נָאָי. היה אדם חביב מאד, אהב את הילדים במשפחה ובעצמו היה קצת ילדוטי. חתן אחר היה סבנו, ר' הֶרְש־איציק קָנֶר, מצאצאי ר' לוי יצחק מברדיצ'ב. לנישואיה קיבלה סבתא נדוניה גדולה: אחוזה רחבת-מימדים ועדיים יקרים מאד שעודני זוכרת.

על סבנו הילכו הרבה אגדות בקרב המשפחה. אנו כבר לא זכינו להכירו, גם לא נשאר שום תצלום מדמותו משום שסירב בתוקף להצטלם. מסיפורי אמא למדנו לדעת על מראהו: חיזור מאד, גוו נטוי, עיניים שחורות בורקות, ממעט בדיבורו, מסתגף וצם הרבה. הוא קיים „דיסטאנץ” בינו לבין ילדיו. כל אלה שהכירוהו היו משוכנעים שהרש-איציק ראוי להיות רבי. חוש-הצדק היה מפותח בו מאד, וכשנתגלעו חילוקי-דעות במשפחה, היה הוא הפוסק האחרון. סבא השליט בבית אדיקות פאנאטית והטיף להסתפקות במועט. טען שהגדר צריך לשמש כסות לגוף ולא יותר, האוכל — מוזן לקיומו. בעצמו קיים את מה שהטיף לאחרים: היה עניו וצנוע, מעולם לא הוכיר את מוצאו ושיגן לילדיו: „לא להתקשט בנוצות לא לכם. העיקר הוא הייחוס העצמי.” והיה גומר: „...מען דארף אליין זיין א מענש.”* הקשר עם המשפחה של סבא הרש-איציק היה רופף משום-מה. רק עם אחותו, הדודה לִיפָה, היו יחסים חמימים.

את עול הפרנסה הטיל סבא על אשתו ואילו הוא עסק בתורה. היה נעדר מן הבית לרוב, ורק לעיתות חג ומועד חזר הביתה, וגם אז שקע בלימודים.

סבתא היתה טיפוס אחר לגמרי: היתה חרוצה, ויטאלית מאד, אהבה נוער וחברת-אנשים. היא שפעה חיים ומרץ; היתה ציונית נלהבת, ולימים שימשה נשיאת הקרן-הקיימת בבילווורקה. הצטיינה בחוש הומור, אהבה טבע וקיימה משק של בעלי-חיים בחצרה — כל זאת לאחר יום עבודה מפרך. היא ניהלה את העבודה באחוזה, שאותה קיבלה כנדוניה. היא עבדה בעבודות הקשות עם כל פועלות: האחוזה והאיכרות, חלבה כ-15 פרות ליום. עם הכרות האחחה כמקום שמחוץ ל„תחום-המושב” קופחה פרנסתה והם עברו לעירתה בבילווורקה. סבתא ראתה חיים קשים מאד בימי נישואיה לסבא. לימים, סיפרה לי אמא על שיחה, שבה הוכיחה סבתא את בעלה על יחסו אליה, על חוסר תשומת-לבו. היא נפגעה עמוקות מכך שמעולם לא ביטא את שמה הפרטי אלא פנה אליה „דו...”. בהיותה אישה שידעה את ערכה, נעלבה מעובדה זו.

סבא הסביר לה עד כמה הוא מעריץ ואוהב אותה, והתפלא, בעצם, כיצד איננה חשה בכך. הוא הסביר לה כי בסביבתו נהגו בדרך זו וכך תונך ואינו יכול אחרת. סבתא נמלאה רחמים כלפיו. היא ילדה לו 7 ילדים ונשאה בעול גידולם, לאחר שסבא נפטר מטיפוס הבטן, בגיל 42, נותרה סבתא אלמנה בגיל 37.

הזכרון הראשון שמקנן בי מימי ילדותי הוא דווקא מביתה של סבתא הינדה. שאלו שם את אמא לגילי והיא ענתה שבאוגוסט ימלאו לי 4 שנים.

בית-סבתא עמד ברחוב צדדי בעיירה. לפי המסופר התגורר בבית זה הבעש"ט. אביה של סבתא קנה אותו עבורה לאחר שגורשה מאחותה, שהיתה מחוץ לתחום-המושב. היא השתכנה בו וגרה שם עם משפחתה עד שאביה, מרדכי כץ, נפטר, ואז קיבלה בירושה את דירתו ב„דער

* כי לעצמך חייב אתה להיות כן-ארם

מויער". אני זוכרת את עצמי מסתובבת בחדרים בביתה ומתחילה להתאקלם בו. היו שם 2 מטבחים, שנקראו „די ווייסע קעך“, „די שווארצע קעך“.

נכנסו לשווארצע קעך, שם עמדה מיטתה של מְרִינְקָה העוזרת הנכריה, שולחן גדול ומתחתיו — סל נצרים עגול עם הרבה ביצים ותרנגולת דוגרת. בפינה עמדה תיבה של מְרִינְקָה שם היתה אוספת לעצמה נדוניה. מהמטבח הזה נכנסו למטבח השני שם היה תנור הבנוי בתוך הקיר ומעליו משטח שקראו לו „לִינְדְקָה“. כשהיו האפרוחים בוקעים מהביצים העבירו אותם לשם, מכוסים פלומה רכה, ללמוד צעדיהם הראשונים. כמ־כן עמד שולחן עבודה לסבתא.

משם נכנסו לחדר מרכזי גדול, בעל תיקרה נמוכה שממנה משתלשלת מנורה גדולה עשויה תחרה של חרוזי־זכוכית. המנורה האירה מעל שולחן אוכל גדול וכסאות. עמדה גם ספה מרופדת שעוונית, שולחן כתיבה וכיסא. את המנורה היו מדליקים בשבתות ובחגים, אך בערב רגיל עמדה במרכז השולחן מנורת־נפט עם רגלי־נחושת.

מצד שמאל — דלת למחסן. 2 חלונות פנו לחצר ו־2 חלונות פנו לרחוב.

במעבר של פרוזדור חשוך היו קבועות כמה דלתות: אחת משמאל הובילה לסוכה מזוגנת שם עמדו ספה, שולחן, מראה גדולה והרבה עציצים. בקיץ היתה ישנה שם הדודה פֶאָיה. לסוכה היה גג־הזזה ששימש, בתוספת סכך, סוכה כהלכתה בחג־הסוכות. דלת שניה הובילה לחדר קטן. דלת נוספת לחדר־השינה של סבתא, שהכיל 2 מיטות וביניהן שידה, ארון־בגדים, תנור גדול להסקה וכורסא ישנה.

במורד היתה החצר שם התהלכו אווזים ותרנגולות. לרוחב החצר היתה בנויה רפת ובה פרה וְעֵגְלָה. בחזית הבית היה שטח קטן מגודר עם כמה עצי־שוף, עצי־נוי, עץ גדול של לילך שענפיו הציצו מבעד לחלון חדרה של סבתא.

ביילוורקה היא עירת־הולדתי. הורי גרו כבר בוולוצ'יסק אבל ללידה נסעה אמא לבית־סבתי.

העיירה שכנה על גבעה. בטבורה היה ה„ראטהאוז“ (בית־המועצה), ולאחר שבוטל תפקידו הפך לשמש כבית־מרוז. היו בה עליות ומורדות, הבתים מסודרים, מעט סוכות מזוגנות, הורגש טיפוח של גינות־נוי מסביב לבתים. היהודים בעיירה התפרנסו מחנויות, שירותים לכפרים, מסחר בתבואה, חכירת־אחוזות בסביבה ועבדו כבעלי־מלאכה ועוד. היתה זו סביבה חקלאית עשירה, הררית בטופוגרפיה שלה, גבעות מכוסות חורשות ויערות, פלגי־מים רבים, פארקים עם ירק עסיסי ומגוון, פרחים, שפע של גרגרי־יער, פֶּטָף, דובדבנים, פירות נשירים.

כשעברה סבתא לביילוורקה קיבלה מאביה, מרדכי כץ, קיצבה שבועית. כל מוצ"ש היתה דודתי גיטל, אחות־אמא, הולכת לסבה ומקבלת סכום כסף. כעבור זמן קצר התמרדה סבתא נגד המעמד המשפיל הזה ודרשה שיסדרו לה חנות. היא אמרה: „סעיו דא א שיפליידל איז דא פרנוסה.“ * היא עבדה קשה אבל הפרנסה היתה מצויה. אחיה של סבתא עמדו לצידה בדרישתה זו ובבית של סבא בן שתי הקומות וחצי, במיבנה בצורת הַצִּיטְוֶלְה, הקימו עבודה את החנות. עזרו עלידה בעבודה שם הדוד קִינִי והדודה גיטל.

בבית היתה אווירה של שביעות־רצון ממה שיש. משק־העזר בחצר עזר גם הוא בפרנסה: חלב, ביצים, תרנגולות, תוצרת־חלב ועוד.

העבודה בבית היתה מאורגנת: על הדירה היתה ממונה הדודה פאייה — גיהוץ, נקיין וסידור. במשק עבדה מְרִינְקָה וגם עול הכביסה עליה. הבישול היה בידי סבתא בלבד. בימי שישי היתה נשארת בבית ומכינה את השבת.

בוקר שלאחר בואנו. התעוררתי וראיתי: את הדודה פאייה שהיתה בחורה מלאה, 2 צמות שחורות קלועות לראשה, הרבה בהרות־שמש ויחפה; את מרינקה; את נכריה שקטה, חייכנית

ושתקנית, מטפלת באווזיה ובדוגרת ומנקה את הרפת. אמא כישלה צהריים ואז התאספו יתר בני-הבית: דודה גיטל בעלת-העיניים השחורות הנוצצות ובהרות-שמש, רזה, והולכת הילוך מתננד. הדוד קִיִי — בחור גבוה וזקוף, בלונדיני עם עיניים אפורות חייכניות וגומה על הסנטר. שמעתי על הדוד פינייה אבל הוא נמצא בקִרְמִיץ אצל אחיו הבכור שמואל ולומד בגימנסיה. גם הדוד מוֹיִנה נעדר — גר בברודי.

ערב אחד, בשוב סבתא מהחנות, לקחה אותי על ברכיה ולחצה אותי לליבה. אינני זוכרת שקיבלתי נשיקה ממישהו מהם אי-פעם, אבל מכולם נבע חום רב ואהבה כנה. סבתא — אישה גבוהה, עיניים כהות עירניות, אף ארוך, חייכנית, לבושה חציאת וחולצה וחוגרת סינר. בימי חול חבשה מטפחת-ראש ובשבתות פיאה נכרית. מהחציאת מציצות רגליים קטנות. נדף ממנה ריח נעים של קינמון. על השולחן נחה ידה ואני זוכרת יד גרומה עם ורידים וגידים בולטים. היד לא מצאה-חן בעיני ושמתתי אותה למטה. היתה זו יד אישה עמלה. סבתא צחקה.

זוכרת אני שתפרו לי שימלה חדשה מכד מבריק עם פסים ירוקים ואדומים. פחדתי לרדת לחצר בגלל האווז שהיה מתנפל עלי ומנקר את רגלי.

יום אחד, לאחר שקמתי משנת-הצהריים שלי, בחדרה של סבתא, נכנסתי לחדר הגדול וראיתי הרבה אנשים לא מוכרים. על השולחן עוגות, אגוזים ושוקולד. בין כולם מסתובבת אישה קטנה ויפה — הדודה צִיפָה, אשתו של הדוד שמואל. הרבה צחוק והמולה. אני מסתכלת סביב סביב ומתחילה להתרכז בתמונות על הקירות: צילום של איזה צדיק ישיש עם כיפה וטלית; תמונה בשם „דער גלות“ של קבוצת-יהודים, שאחד מהם מחזיק בקומקום דווקא (זכרון התמונה צף במוחי בזמן היותנו אנו פליטים); תמונת-אגם עם סירה, בה יושבים 3 גברים. אני שואלת את אמא מי הגברים והיא מהסה אותי ולוחשת: מנדלי מוֹ"ס, שלום עליכם וביאליק.

לפתע נשתרר שקט ואיש אחד, פִּנְק, מספר דבר-מה. כשסיים את דבריו פרצו כולם בצחוק ובדיבור ואני זוכרת שמות כמו אייזיק, איצי, נָסִיָה, פִּנְק, שְׂרֵאָלִיק, ינק'לה, הרעש וההמולה מעייפים אותי ואני מתחילה לבכות בקול רם. אמא אווזת בידי ומכניסה אותי לחדר השמאלי. שם ישבה על מזוודה ובכיתי. והנה נפתחה הדלת, הדודה ציפה נכנסה, תקעה לידי חתיכת-שוקולד, ניגבה את עיני ושיחררה אותי מ„המאסר“. רצייתי מאד לרדת לחצר אך נעצרתי במטבח השחור בגלל ה„הגונער“ (אווז ממין זכר).

כעבור ימים מספר התחלנו בביקורי-הנימוסין המשפחתיים. אמא לקחה את ציניה ואתי לסבא שלה מרדכי כץ. הלכנו לבית הגדול. נכנסנו. הוא ישב בכיסא עם הדום לרגליו, איש בא בימים, מגושם מאד, חרש קצת עם תבלול בעינו. נשארתי עומדת בפתח, ולמרות שרמז לי לגשת אליו, לא וזתי ממקומי. משם המשכנו לביתה של הדודה נֶלָה, אחות-סבתא הינדה. היתה אישה קטנה עם פיאה נכרית, שתקנית, נשואה לדוד בר'ליה — נכד לרוז'נאי. על משפחתו התהלכו הרבה אגדות בבית אבל אותי, בגיל זה, הדברים לא עניינו. הדוד חבש כובע חורפי מפרוות-קוטיק בחורף ובקיץ. ייחסו לו כוח של גירוש עץ רעה: פעם בהיותי חולה, קראה לו אמא. הוא ניגש אלי, הניח את שתי ידיו על ראשי, מילמל כמה מילמולים בלתי מובנים, ירק לשני הצדדים „טפו טפו“ ופלא פלאים — הבראתי כעבור זמן. בביתם היו חלונות גבוהים מאד, תיקרה גבוהה, אדן-חלון רחב שאפשר היה לישון עליו. מצבם הכלכלי היה טוב.

מאז אותו ביקור ראשון בבילוזורקה זוכרת אני נסיעות רבות מאד לשם. אינני בטוחה אם היו עוד ילדים שהירכו כליכך בנסיעות כמונו. תמיד נמשכנו לחזור לבית-סבתא. היינו פולשים בצהלה לבית עוד לפני שהורדנו את מעילינו, חולפים בריצה ובקפיצות בחדרים השונים, פותחים וסוגרים דלתות ומציצים לכל הפינות לבדוק, אם הכל נשאר על מקומו בדיוק כפי

שעזבנו בביקור הקדום. עליצותנו לא ידעה גבול. אהבנו את הבית אהבה גדולה. ידענו בו ימי-אורש. בניגוד לביתו של סבא שנברג, היה ביתה של סבתא הינדה בית חפשי, עליו, שוקק-חיים. פרטיותו של אדם היתה זכותו. סבתא היתה קוראת עתונות. אני זוכרת עתונאי בשם „דער טונקעלער“. השם הצחיני תמיד ולשאלתי את סבתא האם היא קוראת את ה„טונקעלער“ השיבה לעתים: „לא ילדתי, אני קוראת עכשיו את ה„מאמענט““. בבית נהגו לדקלם, לשיר, לשחק, באו מחזורים. היתה אווירה ציונית. כאן למד ציניג לראשונה באופן שיטתי עברית בעברית מפי מורה שירד מן הארץ, ובדרכו לאמריקה שיכנע אותו דודי להישאר בביילוזורקה ולהורות עברית לצעירה.

מורה זה ששמו היה קפלן, דרש במפגיע מתלמידיו שיפנו אליו „אדוני“ לפי מנהג א"י דאז. מכאן — כל יהודי העיירה התחילו לקרוא לו „דער אדוני“. הוא היה לא רק פדגוג מצויץ אלא התעניין בכל תחומי-הפעילות של הנוער גם בשעות הפנאי. לעיתים קרובות היה לוקח את הכיתות לחיק הטבע ושם נתן להם שעורים נוספים במקצועות הטבע ולימד אותם משירי א"י. הלימוד אצלו נערך במסגרת קבוצתית לנערים ונערות ביחד. בכיתתו שררה אווירה של א"י. אשתו שרה לימדה רוסית וחשבון. היה להם בן בשם בן-עמי. „אדוני“ רכש לעצמו את הערצת-תלמידיו וכן של המבוגרים. הוא ניסה להעניק להם ערכים מעבר ללימוד גרידא, אסר עליהם לשחק בקלפים ולעשן. בשנת 1925 פגש אותו ציניג ברח' נחלת-בנימין בת"א. הפגישה די הסעירה אותו וגרמה לו לאכזבה גדולה בראותו אותו עומד מאחורי הדלפק בחנותו ומוכר שאריות בדים.

הדחים והדורות הרעיפו עלינו אהבתם ללא קץ. אני זוכרת בשעת-ערכ שאלוני מה ברצוני לאכול ועניתי „כיסנים ממולאים“. מיד עמד מישהו להכין זאת, וכן גם לציניג. קרה אפילו שאנו נשארנו בביילוזורקה בעוד אמא שוהה כחדשיים בקרמניץ, ואפילו לא התגעגענו. עברו שנתיים בערך בהן המשכנו לבקר ברציפות אצל סבתא. קיץ אחד נסעו סבא ואבא לטרוסקאבך למעיינות-מרפא. אמא לקחה אותנו, הילדים, סגרה את הבית בטרנרדה ונסענו לביילוזורקה לכל העונה. שמענו שהדוד מוֹיִנֶה נשא אישה בחו"ל, ולאחר בואנו לביילוזורקה נסעה סבתא לברודי להכיר את כלתה החדשה. מצבו הכלכלי של מוינה היה טוב והוא הרעיף על אמו שפע של בילויים ומתנות. אך משום-מה קיצרה סבתא את שהותה שם והקדימה לחזור הביתה. היא סיפרה רשמים נלהבים מהביקור עד שאמא, ברוב פליאה, שאלה מדוע הקדימה כה לחזור. סבתא החשתה רגע וענתה, שחשה בקינאה נסתרת אצל כלתה הצעירה לנוכח הפינוק הרב ותשומת-הלב שהעניק לה מוינה, ולמען שלום-בית החליטה לחזור הביתה למרות שמעולם לא היה לה בילוי כה נהדר ומהנה.

אותו דוד מוינה היווה בעייה קשה לסבתא בהיותו בגיל 15-16. מין „Enfant Terrible“. היה נער סוער, בעל טמפרמנט, אהב לקחת כסף מן הקופה ללא רשות, ביוזב על לבוש, נסיעות ועוד. ואו, בהעדר אב בבית, הלכה סבתא להתייעץ עם אחיה מְכַל וְהַשֵּׁל והוחלט, שהוא יישלח ליער לכמה שנים עד שיתבגר. למשפחה היה שייך יער גדול — „ליסקֶה גוֹרְקִי“ („גבעות קרחות“). תפקידו של מוֹיִנֶה שם היה לנהל את הקופה. מדי פעם היו אחיה של סבתא מבקרים ביער וציניג תמיד עד כמה ניהל מוינה את הקופה בדייקנות ובכשרון. בהגיעו לגיל-צבא ברח לגליציה ולמד ארכיטקטורה וקבלנות-בנין. היה כשרוני מאד, בעל אופי בזהמי והסתדר יפה בכרדי.

גיטל ופאייג

אני כבת 6-7 שנים ומתחילה כבר לעקוב בענין-מה אחר בני-הבית, התנהגותם ומראיהם.

לדודה גיטל יש מחזור, רבינוביץ, עוזר לרוקח. הוא מתכוון לנסוע לאמריקה. שמתי לב שעקבי-נעליו גבוהים יותר מאלו של הדוד פִּינִי. היה נוהג לבוא יום-יום, להביט על דודה גיטל, שהיתה מסמיקה מאד. הם יושבים ליד שולחן הכתיבה ומשוחחים. לפתע הם מדיעים על רצונם לטייל ואני כדרכי, מכריזה שברצוני להצטרף אליהם. הדבר הוא למורת-רוחם; מבטיחים לי שוקולד, או סוכריות, אך אני בשלי. כמובן, קלקלתי להם את הערב וחזרנו מוקדם הביתה. רבינוביץ רוצה להתחתן עם גיטל ולקחת אותה לאמריקה. סבתא הינדה הולכת לאביה מרדכי כץ ומדיעה לו על כך. הוא התמלא זעם ואמר: „כשיצמחו שערות על כף-ידי רק אז יסע מישהו מהמשפחה לאמריקה. קודם כל ישנה פאייה בבית, אחות בכירה לא נשואה, ואין זה יאה שגיטל תינשא קודם. ובכלל, לאמריקה נוסעים רק בעלי-מלאכה ועניים...“ דודה גיטל נכנעה. רבינוביץ נסע לאמריקה לבד והיא נשארה ברווקותה הרבה שנים.

דודה פאייה לא רוצה להתחתן. כשמשדכים לה שידוך ומביאים אותו הביתה, או כשהיא נוסעת „אונקיקענזאך“, היא נוהגת לצאת אליו פרועת-שער, יחפה ומרושלת בכוונה תחילה. זוכרת אני פעם אחת כיצד אמא עומדת באמצע החדר ומטיחה באזני פאייה דברים קשים. הדבר הוא למורת-רוחי, אינני אוהבת כשאמא זועמת — אז עיניה בורקות ופניה סמוקות, ואם, חלילה, אני מזדמנת למקום גם אני בטווח תגובותיה החריפות.

אמא אמרה אז לפאייה שהיא מאמללת את הדודה גיטל וגורמת בזיון למשפחה בהתנהגותה. אני דווקא על צידה של הדודה פאייה, מאד נקשרתי אליה, ומכריזה בקולי: „כשיגיע תורי אונקיקען, גם אני אלך יחפה ופרועה.“ אמא תופסת אותי בכתפיים ואומרת: „תמיד את מסתובבת בין כולם, לכי לך.“ אני נעלבת והולכת למרינקה, וזו מראה לי בהזדמנות זו חולצה שהחלה רוקמת עבורי וכן מגבות-מטבת לסבתא.

לדודה פאייה יש הרבה חברים וחברות. היא מצאה, דווקא, תן בעיני כולם חרף התנהגותה החפשיית. היא מאד מקובלת בחברה, בתורה עליזה, צחקנית ומסבירת-פנים. אמא חשדה בה שהיא מאוהבת במישהו וזו הסיבה לדחייתה את כל השידוכים המוצעים.

פִּינִייה

הדוד פינייה בא לחופשת-לימודים הביתה. בחור רוה, עיניים קטנות שחורות בעל-הילוך מתנדנד, בן-הזקונים של סבתא ונער-שעשועיה. הדוד פינייה נתייתם מאביו בהיותו בערך בן 7-8. הוא קשור במיוחד לסבתא ולאמא, שלמעשה גידלה אותו (היא סיפרה לי שהיתה מגישה אותו להנקה לסבתא בלילות). בהיותו בקרמניץ התגעגע מאד הביתה, לבית החם של סבתא. כשהיה בא לחפשים היתה סבתא מפנקת אותו, מרחמת עליו שנמצא מתוך לבית. בבוקר, לאחר שיצאה לעבודה, היה פינייה קופץ ממיטתו ונכנס אל מתחת לכסותו במיטתה, מתכרבל וישן עד הצהריים. אחר-כך היה נוהג להסתובב בחצר ולבדוק הכל. את צינייה ואותי אהב לבלי גבול והיה קשור אלינו מאד מאד. אחרי החתונה של אמא התגורר פינייה אצלם בוולוצ'יסק במשך שנה, עד שנולד צינייה. גם לאבא התקשר והתקיים ביניהם יחס הדדי חם מאד. בהיותו בצבא שלח אלי לטרנרודה גליות, השמורות עמדי עד היום.

הדוד פינייה עוד ייזכר בתקופת פרוסקורוב.

(פרק נוסף יבוא)

חוויה תיאטרלית ראשונה

בחור בשם אָרְקָה בא לבקר את משפחתו. ערב אחד התאספו בבית-סבתא הרבה צעירים, נתנו לארְקָה שולחן קטן וכיסא. הנמיכו את אור המנורה והקהל עמד במרחק קטן. ארְקָה קשר